

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİ MÜŞAHİT (GÖZLEMÇİ) SIFATI İLE İZLEYEN ÖRGÜTLER —ULUSAL KURTULUŞ HAREKETLERİ— İNSANİ HUKUKU GELİŞTİRME ÇABALARI

Prof. Dr. İlhan LÜTEM*

ÖNSÖZ:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1948'den bu yana, Birleşmiş Milletlerin toplantılarını izlemelerini ve bazı hallerde çalışmalarına fiilen katılmalarını sağlamak üzere bazı örgütleri davet eden kararlar almıştır.

Bu incelemede, sayıları 13'ü bulan bu örgütlerin hangileri olduğu, ne zaman ve kimin teşebbüsü ile davet edildikleri, Birleşmiş Milletler Sekreteryaasının davet'de ve çalışmalara katılmalarında tatbikatının ne olduğu belirtilecektir.

Müşahit —gözlemci— sıfatı ile davet edilenler arasında (bölgesel hükümetlerarası teşkilleri tarafından tanınmış olmak kaydı ile) son yirmi-beş senedir adları çok geçen "Ulusal Kurtuluş Hareketleri" önemli bir mevkie sahiptir. Çoğunluğu Afrika kıt'asında bulunan bu "hareket"lere ve Orta-Doğu buhranının doğurduğu Filistin Kurtuluş Teşkilâtına Birleşmiş Milletler Genel Kurulu özel bir önem atfetmektedir.

Kurtuluş Hareketlerinin statüsü ise Devletler Hukukunu, yine son yıllarda meşgûl eden bir konu halini almış, bu konu, özellikle insanî hukukun gelişmesi için yapılan çabalarda incelenmiş, hatta bu hukukun yeniden teyid ve gelişmesinde âmil olmuştur.

İncelemede, insanî hukukun gelişme safhalarından birini teşkil eden "Silâhlı Çatışma Dönemlerinde İnsan Haklarına Saygı" konusuna dokunulduğu gibi, Kızılhaç Uluslararası Komitesinin önyak olması üzerine 1971 ile 1977 arasında toplanan Konferanslarda Kurtuluş Savaşları hukukî statüsünün nasıl anlaşılıp tartışıldığına işaret edilmiştir. Bu arada, 1975 Viyana Sözleşmesinin kabulü üzerine Kurtuluş Hareketlerine bazı ayrıca-

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski Devletler Hukuku Profösörü, 1963-1982 yıllarında B.M. Teşkilâtında uluslararası görevli olarak çalışmıştır. Halen New York'ta B.M. nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinin fahri danışmanıdır.

lık ve bağımsızlıklar tanınması konusu ortaya çıktığından Genel Kurulun bu konuyu ele alışına dokunulmuş, 1949 Cenevre Sözleşmelerine ek Protokollerin imza ve onay durumu belirtilmiştir.

I. MÜŞAHİT (GÖZLEMCI) STATÜSÜ TANINANLAR

(1) Müşahit sıfatı ile ilk defa, Amerikan Devletleri Teşkilâtına (Organization of American States) (OAS) tanınmış, bu Teşkilâtın Genel Sekreteri Genel Kurul toplantılarına davet edilmiştir¹. Genel Kurul 6'ncı Komisyonun raporuna² istinaden, kararı 34 müspet 6 aleyhde 2 çekimser oy ile kabul etmiştir. Sovyet grubu aleyhde oy kullanmış, Sovyetler Birliği temsilcisi Bogomolov, Birleşmiş Milletler Yasasının "müşahit statüsü" tanımadığını, Yasanın 55'inci maddesi gereğince Genel Kurul toplantılarının "açık" olduğunu, toplantıları herkesin izliyebileceğini yeni bir hüküm getirmeğe lüzum olmadığını belirtmiştir³.

(2) Genel Kurulun ikinci daveti Arap Devletleri Lig'i (League of Arab States) Genel Sekreterinedir⁴. Konu, Genel Kurulun 1950'deki 5'inci döneminde Suriye delegasyonu tarafından Komisyona getirilmiş ve orada görüşülmüştür⁵.

İsrail, Komisyona sunduğu bir muhtıradan⁶ Arap Lig'inin Birleşmiş Milletler Yasasının VIII Bölümü anlamında bir "bölge anlaşması" olmadığını, Lig anayasasının ve üyeleri arasındaki münasebetlerin bir bölge anlaşması kıstasına uymadığını, Lig'in üyelerinin birlikte yaptıkları yeğâne faaliyetin Birleşmiş Milletleri desteklemek bir yana, aleyhine olduğunu, Lig'in, kendi dışındaki ülkelerin mevcut politik statüsünü çökertmek amacını güttüğünü, barışın yeniden restorasyonu konusunda Güvenlik Meclisi ile işbirliğinden kaçındığını, Lig'in prosedürlerinin Birleşmiş Milletlerin tatbikatından ve onun tarafından kabul edilen tatbikata zıt olduğunu, Lig, Amerikan Devletleri Teşkilâtının aksine toplantılarını gizli akdedip Birleşmiş Milletler Genel Sekreterini bu toplantılara davet etmediğini belirtmiştir.

Sunulan karar tasarısı 42 lehde 1 aleyhde 7 çekimser oy ile kabul edilmiştir. (Türkiye müsbet). İsrail aleyhde, Bolivya, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Guatemala, Polonya, Ukranya, Sovyet Rusya çekimser oy vermiştir.

¹ 16 Ekim 1948 tarihli 253 (III) sayılı karar.

² Bk. A/679.

³ Genel Kurulun 16 Ekim 1948 tarihli oturumu.

⁴ 1 Kasım 1950 tarihli 477 (V) sayılı karar.

⁵ Bk. A/C. 6/SR. 215-217.

⁶ Bk. A/C. 6/336.

Altıncı Komisyon raporu Genel Kurula Raportör Türkiye temsilcisi A. Kural tarafından sunulmuş ve Arap Lig'inin Genel Kurul toplantılarına sürekli olarak daveti 1 Kasım 1950'de 49 lehde 1 aleyhde 5 çekimser oy ile kabul edilmiştir⁷.

(3) Afrika Birliği Teşkilâtı (Organization of African Unity) 1963 Mayıs ayında Adis-Abeba'da Afrika devlet ve hükümet başkanlarının toplantısında kurulmuştu.

Genel Kurul'un 1965'deki 20'inci döneminde, Yukarı Volta delegesi Afrika delegeleri adına bir karar tasarısı⁸ sunarak (OAU) Genel Sekreterini Genel Kurul toplantılarına müşahit olarak daveti öne sürmüştü. Güvenlik Meclisinin 30 Kasım 1964'deki 199 (1964) sayılı kararı ile (OAU)'yu Yasanın 52'inci maddesi gereğince bölgesel bir örgüt telâkki ettiği de öne sürülmüş, Genel Kurul kararı ittifak ile kabul etmiştir⁹.

(4) Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community) (EEC). Fransız delegesi (de Guiringaud)nun sunmasından sonra¹⁰ müşahit sıfatı ile davet edilmiştir.¹¹

(5) Karşılıklı İktisadî Yardım Konseyi. (Council for Mutual Economic Assistance) (CMEA). Bulgar temsilcisinin teklifi üzerine¹² itirazsız kabul edilmiştir¹³.

(6) Filistin Kurtuluş Teşkilâtına (Palestine Liberation Organization) (PLO)'ya müşahit statüsü Genel Kurul'un yirmidokuzuncu döneminde tanınmıştır. Bu tanıma az önce sayılanların aksine otomatik olmamıştır. Genel Kurul kararı 95 lehde 17 aleyhde 19 çekimser oyla kabul edilmiştir¹⁴. Türkiye müsbet oy kullanmıştır. Belçika, Bolivya, Kanada, Şili, Kosta Rika, Danimarka, Federal Almanya, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Nikaragua, Norveç, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri menfi oy kullanmışlar; Avustralya, Avusturya, Bahama, Kolombiya, Fransa, Yunanistan, Haiti, Honduras, Jamaika, Japonya, Laos, Malavi, Yeni Zelanda, Panama, Paraguay, İsviçre, İsveç, Tayland, Uruguay çekimser kalmışlardır. Yapılan oy izahlarında şu fikirler öne sürülmüştür: İngiltere temsilcisi (Richard) konunun Birleşmiş Milletlerin özünü ilgilendirdiğini, Teşkilâtın başlangıçtan bu yana münhasıran ege-

⁷ Bk. A/C.6/L.113.

⁸ Bk. A/L.465.

⁹ 11 Ekim 1965 tarihli 2011 (XX) sayılı karar.

¹⁰ A/PV.2266, s. 5-11.

¹¹ 11 Ekim 1974 tarihli 3208 (XXIX) sayılı karar.

¹² A/L.735 ve A/PV.2266, s. 13-20.

¹³ 11 Ekim 1974 tarihli 3209 (XXIX) sayılı karar.

¹⁴ 22 Kasım 1974 tarihli 3237 (XXIX) sayılı karar.

men, bağımsız Devletler Teşkilâtı telâkki edildiğini, Teşkilâta sırf Devletlerin üye olabileceğini, (PLO)'nun mevcut bir Devletin hükûmeti olmadığını, hiç kimse tarafından bir devletin hükûmeti olarak tanınmadığını, halbuki karar tasarısının (PLO)'yu oy verme hakkı hariç bir üye devlet gibi telâkki ettiğini, bunun mevcut tatbikattan esaslı bir sapma teşkil ettiğini söylemiştir¹⁵. Barbados delegesi (Waldron-Ramsey) Filistin halkının devleti olmayan bir halk olduğunu, (PLO)'nun halkın mutemedi, ajanı olduğunu, örgüt olduğunu ama devlet olmadığını belirtmiştir¹⁶. Kanada delegesi (Rae) (PLO)'ya müşahit sıfatının verilmesi Birleşmiş Milletlerin uzun tatbikatına aykırıdır ve Birleşmiş Milletler Yasasına uygun değildir demiş;¹⁷ İrlanda delegesi (Kennedy), müşahit sıfatının sırf egemen devletlere ve Avrupa Topluluğu veya (OAU) gibi devlet topluluklarına tanındığını bunun dışına çıkmanın yeni bir durum ve Birleşmiş Milletleri pratik güçlükleri ile karşılaştıracak yeni bir emsal yaratmak olacağını belirtmiştir.¹⁸ Federal Almanya delegesi (Baron von Wechmar), (PLO)'nun hükûmet temsilcileri ile ancak istisnâî hallerde ve *ad hoc* şekilde bir tutulabileceğini, (PLO)'nun Birleşmiş Milletler ile ilgisinin ancak belirli konuların görüşülmesinde ve sırf Genel Kurul komitelerinde yer almasını öne sürmüştür.¹⁹

(7) Afrika Birliği Teşkilâtı (OAU) Tarafından Tanınan Ulusal Kurtuluş Hareketlerine müşahit sıfatının tanınması, 42 Afrika devleti adına Yukarı Volta delegesi tarafından öne sürülmüştü.²⁰ Karar tasarısı Romanya tarafından desteklenmiş, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Sosyalist devletler, Küba ve Moğolistan adına lehde konuşmuş, tasarı oya konulmamış (consensus) ile kabul edilmiştir. Federal Almanya, oy olsa idi çekimser kalacağını bildirmiş, kurtuluş hareketlerinin, devletler hukukunun kendilerine tanıdıkları dışında herhangi bir hakka sahip olamayacaklarını belirterek, Birleşmiş Milletlerin üyelerinin devletler olduğunu sırf devletlere veya yine devlet topluluk ve teşkillerine hitap etmesi gerektiğini söylemiştir. Müşahit sıfatını Birleşmiş Milletler Yasası gözetmemiştir, bu daha Birleşmiş Milletler üyesi olmayan teşkillerin dünya Teşkilâtı ile daha sıkı münasebet kurmasını sağlamaktır, (OAU) tarafından tanınan ulusal kurtuluş hareketleri ile geçmişte olduğu üzere ancak istisnâî hallerde ve prensip olarak ancak *ad hoc* temele istinaden münasebet kurmalıdır, özellikle Birleşmiş Milletlerin daveti ile toplanan Konferanslarda katılmaları

¹⁵ Bk. A/PV. 2296, s. 22-23.

¹⁶ Delege, buna rağmen, A/L. 742 karar tasarısına müsbet oy kullanmıştır.

¹⁷ A/PV. 2296, s. 91.

¹⁸ A/PV. 2296, s. 93-95.

¹⁹ A/PV. 2296, s. 96.

²⁰ A/L. 746/Rev. I (karar tasarısı).

meselesi her özel halde münferiden karara bağlanmalıdır demiştir.²¹ İngiltere, İtalya, Fransa, Japonya aynı anlamda görüşler öne sürmüşlerdir.

(8) İslâm Konferansına müşahit sıfatı 1975'de Genel Kurulun 30'uncu döneminde tanınmıştır. 10 Ekim 1975'de içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 37 devlet bir karar taslağı sunarak²² Genel Kurulun İslâm Konferansına müşahit sıfatını tanımasını teklif etmişler, Karar tasarısını Gambia sunmuş, Fas desteklemiş, itirazsız kabul edilmiştir.²³

(9) Uluslar Topluluğu Sekretaryası (Commonwealth Secretariat). Karar tasarısını Singapur delegesi (KOH) sunmuştur. Tasarının²⁴ 33 ortak sunucusu vardı. (Commonwealth Secretariat) katılınması ihtiyarî bir örgüt. Tasarı, Avustralya ve Arjantin tarafından desteklendikten sonra itirazsız kabul edilmiştir.²⁵

(10) Genel Kurul 1978'de²⁶ Kültür ve Teknik İşbirliği Ajansına (Agency for Cultural and Technical Co-operation); 1980'de²⁷ Asya Afrika Hukuk Danışma Komitesine. (Asian-African Legal Consultative Committee); yine 1980'de²⁸ Latin-Amerikan İktisadî Sistemi (Latin-American Economic System); 1981'de²⁹ Afrika-Karalıb ve Pasifik Devletler Grubu African, Caribbean and Pacific Group of States)'na müşahit sıfatı tanımıştır.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SEKRETARYASININ TATBİKATI

Müşahit sıfatı tanınan örgütleri Genel Kurul toplantılarına davet'de ve bunların çalışmalarına katılmalarında Birleşmiş Milletler Sekretaryasının takip ettiği usuller şunlardır;

(1) Davet Konusu

(a) Amerikan Devletleri Teşkilâtı, Arap Devletleri Lig'i ve Afrika Birliği Teşkilâtı Genel Kurulun sırası ile: 253 (III), 477 (V) ve 2011 (XX) sayılı kararları gereğince: **örgütlerin idarî başkanlarına hitaben yazılan mektuplar ile davet edilir.**

²¹ Bk. A/PV. 2312, s. 45-47.

²² Bk. A/L. 765 ve Add. I.

²³ 10 Ekim 1975 tarihli 3369 (XXX) kararı.

²⁴ A/31/L. 2 ve Add. 1.

²⁵ 18 Ekim 1976 tarihli 31/3 sayılı karar.

²⁶ 10 Ekim 1978 tarihli 33/18 sayılı karar.

²⁷ 13 Ekim 1980 tarihli 35/2 sayılı karar.

²⁸ 13 Ekim 1980 tarihli 35/3 sayılı karar.

²⁹ 15 Ekim 1981 tarihli 36/4 sayılı karar.

(b) Avrupa Ekonomik Topluluğu, Karşılıklı İktisadî Yardım Konseyi, Filistin Kurtuluş Teşkilâtı, İslâm Konferansı, Uluslar Topluluğu Sekreteryası, Kültür ve Teknik İşbirliği Ajansı, Asya Afrika Hukuk Danışma Komitesi, Latin-Amerikan İktisadî Sistemi ve Afrika, Karaib ve Pasifik Devletler Grubunun Genel Kurul dönem toplantı ve çalışmalarına ve Genel Kurulun toplandığı uluslararası konferanslara davetleri Genel Kurulun sırası ile: 3208 (XXIX), 3209 (XXIX), 3237 (XXIX), 3369 (XXX), 31/3, 33/18, 35/2, 35/3 ve 36/4 sayılı kararları gereğince **doğrudan doğruya örgütün kendisine yollanır.**

(c) Afrika Ulusal Kurtuluş Hareketlerine gelince, önce Afrika Birliği Teşkilâtından bu örgütün tanıdığı hareketlerin listesi talep edilir ve onu takiben Hareketlerin her birine teker teker davetiyeler yollanır. Davetiyeler ile birlikte Genel Kurulun ilgili kararının metni, toplantının gündemi de yollanır ve toplantı veya Konferansa iştirak edecek temsilci veya temsilcilerin adlarının, bildirilmesi istenilir. Bu müşahit örgütün veya (hareket)'in temsilci veya temsilcilerini bildiren mektubu yürürlükte olan içtüzük kaideleri anlamınca bir "yetki mektubu" "credentials" teşkil etmez ve "credentials committee" tarafından incelenmez.

(2) Çalışmalara Katılma Konusu

(a) Genel Kurulun 253 (III), 477 (V) ve 2011 (XX) sayılı kararları (OAS), (League of Arab States) ve (OAU)'nin **Genel Kurul dönem toplantılarına** müşahit sıfatı ile katılmalarına dairdir.

(b) Genel Kurulun 3208 (XXIX), 3209 (XXIX), 3237 (XXIX), 35/2, 35/3 ve 36/4 sayılı kararları ise EEC, Council for International Economic Association, PLO, Asian-African Legal Consultative Committee, Latin-American Economic System, African Caribbean Pacific Group **Genel Kurul dönem toplantıları ve çalışmalarına** müşahit sıfatı ile katılacaklarına dairdir.

(c) Genel Kurulun 3369 (XXX), 31/3, 33/18 sayılı kararları İslâm Konferansı, Commonwealth Sekreteryası ve Agency for Cultural and Technical Cooperation'nun **Genel Kurul dönem toplantıları ve çalışmaları ve Kurulun tâli organları toplantılarına katılabileceklerini belirtir.**

(d) Tatbikatta, Genel Kurul ve onun ana komisyonlarına katılmak orada hazır bulunma anlamına gelir. Genel Kurulda demecilerde bulunmayı gerektirmez. Tâli organlara katılmak ta sözü geçen organın kuruluşunu idare eden kaidelere, bünyesine, görevlerine çalışma metodlarına bağlıdır. Yani müşahide (gözlemciye) bu organlara üye bulunmayan devletlere tanınan haklardan fazlası tanınmaz.

(e) Genel Kurulun 3280 (XXIX) sayılı kararı gereğince (OAU)'nun tanıdığı "Ulusal Kurtuluş Hareketleri" Genel Kurulun ana komisyonlarının ilgili çalışmalarına ve onun ilgili yardımcı organlarının çalışmalarına katılabilirler. Demek oluyor ki ana komisyonların kendilerini ilgilendiren toplantılarına katılabilir, Genel Kurula katılamazlar. Yine aynı karar, Kurtuluş Hareketlerini Birleşmiş Milletler tarafından tertiplenen ve kendi ülkelerini ilgilendiren konferans, seminer ve sair toplantılara davet eder.

(f) Aynı şekilde 3237 (XXIX) sayılı Genel Kurul kararı Filistin Kurtuluş Teşkilâtı (PLO)'yu Genel Kurulca toplanan bütün uluslararası konferansların toplantı ve çalışmalarına davet ettiği gibi Birleşmiş Milletlerin sair organlarıncı tertiplenen bütün uluslararası konferanslara katılabileceğini belirtir. Bu hüküm, Ekonomik ve Sosyal Meclise, toplıyacağı veya tertipliyeceği konferanslara (PLO)'yu davet tavsiyesini taşımaktadır.

(g) Bütün bu örgütler, Genel Kurulda, kendilerine ayrılan yerlerde, büyük komisyonlarda ise toplantıya katıldıkları takdirde isimlerini belirten yerlerde otururlar.

(h) Yukarıda sayılan kararlar, örgütlerin katılacakları gündem maddelerini tahdit etmiyor ise de genel teamül bunların kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren konulara katılmalarıdır. Bu husus, 3280 (XXIX) sayılı kararda tasrih edilmiştir.

(3) Usul Konusu

(a) Geçmiş teamül ve yeni gelişmelerin ışığında müşahitlerin çalışmalarına katılmaları sözlü demeçlerde bulunmayı ve gerekirse cevap hakkını kullanmayı kapsar;

(b) Müşahit, bütün delegasyonlara, Sekreteryaya vasıtası ile yazılı demeçler veya vesikalar dağıtabilir. Son bazı konferansların içtüzüğü bu konuda açık hüküm ihtiva etmektedir.³⁰ Son yıllarda (OAU)'nun tanıdığı Ulusal Kurtuluş Hareketleri 4'üncü Komisyonunda başkanın kararı üzerine yazılı demeçler dağıtmaktadır.

(c) Müşahitlerin oy verme hakkı yoktur, karar tasarısı sunamazlar, ortak sunucu olamazlar, değişiklik teklifi öne süremezler, usulü ilgilendiren itirazlara da bulunamazlar.

³⁰ Bk. A/CONF.67/18-U.N. Pub. Sales no. E.75. VII-63(2) sayılı kaide ve A/CONF.62/30/ Rev. I-U.N. Pub. Sales. No. E. 74. 1-18.

III. ULUSAL KURTULUŞ HAREKETLERİ

“Kurtuluş Hareketi” ilgili ülkelerde beyazların hâkimiyetine karşı gerilla savaşı veren örgütlenmiş militan Afrika direnişine verilen addır.³¹ “Gerilla Orduları” terimi de bu hareketleri kastedmektedir.

Afrika kıt’asındaki en eski milliyetçi teşkilât 1912’de Güney Afrika Cumhuriyetinde kurulan Güney Afrika Millî Afrika Kongresi, (African National Congress of South Africa) (ANC)’dır. Amacı, Afrika halkının siyasi ve iktisadi eşit haklarını sağlamaktır. (ANC) daha sonra kurulan Güney Afrika Komünist Partisi (South African Communist Party) (SACP) ile işbirliğinde bulunmuştur. Bu apartheid’in tamamen ilgasını öngören beyazlardan müteşekkil tek örgüttür. 1948’de Milliyetçi Parti iş başına gelince (SACP) gizlenmiştir. (ANC) 1960’da gayrimeşrû addedilmiş ve merkezi Tanzania’ya nakledilmiştir. 1974’de (ANC)’ın beyan edilen amacı beyaz idarecilere karşı silâhlı mücadele yolu ile çok ırklı demokratik bir devlet yaratmaktır.

1950’lerde (ANC)’ın başında 1960’da Nobel mükâfatı kazanan Albert Luthili vardı, bu kişi Güney Afrika’ya dönmüş ve 1967’deki ölümüne değin hapiste tutulmuştur. Bir tanınan lider de Nelson Mandela olup 1963’de hapse mahkûm edilmiştir. Mandela’nın tevkifi üzerine Oliver Tambo başkanlığa ve Alfred Nzo, genel sekreterliğe getirilmişti. (ANC), üyeleri arasında komünistler olmakla beraber bir komünist partisi değildir. (ANC)’ın karşısında rakip olarak resmen 1959’da kurulan Azania³² Pan Afrika Kongresi (PAC) vardır.

(PAC), 1943’den itibaren Johannesburg’da Anton Lembede’nin çekici kişiliği etrafında toplanan (ANC)’ın Gençlik Lig’inden doğmuştur. (ANC)’

³¹ 1983’e kadar faaliyette bulunan Afrika Hareketlerinin tam listesini vermek güçtür. Prof. John Marcum’un “The Angolan Revolution” adlı eserinde (1969) otuz altı ayrı hareket sayılmıştır. (ANC), az sonra sözü edilecek (PAC) ve (SWAPO)’dan ayrı son onbeş yirmi yıldır adları geçenler şunlardır: Rodezya’da: Joshua Nkomo tarafından kurulan Zimbabwe African People’s Union (ZAPU); bundan kopanların kurduğu Zimbabwe African National Union (ZANU). Bu ikisinin birleşmemesi neticesi bir üçüncü hareket: Front For the Liberation of Zimbabwe (Frolizi); Angola’da: Birbirine rakip şu üç hareket: Movimento Popular de Libertação de Angola (MPLA); Frente Nacional de Libertação de Angola (FNLA) ve Uniao Nacional para a Independencia Total de Angola (UNITA); Mozambik’te: 1962’de Tanzania’da kurulan: Frente de Libertação de Moçambique (FRELIMO); Guineia Bissau’da: 1956’da altı Afrikalı entellektüel tarafından kurulan: Partido Africano da Independencia da Guine e Cabo Verde (PAIGC). Kurucularından biri olan Amilcar Cabral 1973’de katledilmiştir.

³² Azania, kelimesi Milâddan önce 150 yıllarında Yunanca bir metinde gözüktüp sarıh olmayan bir şekilde Doğu Afrika’nın iç kısımlarını ifade eder. Azania ile Güney Afrika arasında bir irtibat kurmak kaabil olmamıştır.

in faaliyetinden çok şikâyetçi olan (PAC) onu, idareci beyazlar ile işbirliğinde bulunmak ve Moskova'ya dönük (SACP)'nin tesiri altında kalmakla itham etmiştir.

(PAC)'in ideolojisi de girift bir mahiyet arzemiştir. Örgüt herneka-
dar anti-komünist davranışlarda bulunmuş ve (ANC)'in (SACP)'nin tes-
rii altında kaldığını söylemiş ise de kendisinin Çin taraftarı olduğu ileri
sürülmüştür. Aynı zamanda (PAC) (ANC)'in çok-ırkhlık taraftarlığına
karşı çıkmış, bu tutum da Güney Afrika'da beyaz hâkimiyetinde olan
rejimin, örgütü siyah hâkimiyeti kurmakla ithamı neticesini doğurmuş-
tur.

Yine de birbirine rakip örgütlerin aralarındaki farkların zannedildiği
kadar büyük olmadığına işaret etmek lâzımdır. (PAC)'ın ilân edilen ama-
cı beyaz tahakkümünü silâhlı mücadele ile yıktıktan sonra Afrika milli-
yetçiliği üzerine müesses demokratik bir devlet kurmak idi. (ANC)'ın
amaçları da aynıdır.

1960'da (PAC)'ın (POGO) adında askerî bir kolu meydana çıkmış,
(ANC) gibi (PAC)'da 1960'da yasak edilmiştir. Üyeleri ve liderleri o ta-
rihte İngilizlere ait Le Sotho'ya kaçmıştır. 1963'de (PAC)'ın merkezi Gü-
ney Afrika ve İngiliz polisinin hücumuna uğramış, liderler yine kaçmış-
tır. Yeni merkez Tanzania'da kurulmuştur. Tanzania'da (ANC) ile tek
bir cephe kurma teşebbüsünde bulunulmuş ise de başarı sağlanamamış
ve iki örgüt birbirinden ayrı ve düşman olarak sürüp gitmiştir.

Namibia'da: (Güney Afrika Birliği) içindeki aktif siyasî hareketler
1958'de başlamış ve kabilelere dayanan birçok örgütlerin doğmasına se-
bep olmuştur. Bunlardan en büyüğü Güney Batı Afrika Halkları Ovambo
Halkı Örgütüdür. (Ovambo People's South West Africa People's Organiza-
tion.). Bunun (SWAPO) diye anılması 1960'lara rastlar. Zamanla bir ulu-
asl kurtuluş hareketi halini almıştır. İlk başkanı Sam Nujoma'dır.

(SWAPO)'nun askerî eğitimi 1963'den sonra başlamış, Namibia ara-
zisini Güney Afrika idaresinden silâhlı mücadele ile kurtarma niyetini
ilk defa 1966'da ilân etmiştir.

(SWAPO)'nun 1969'da Tanzania'da planlama ve siyaset toplantısında
bundan böyle silâhlı mücadeleye kuvvet verileceği ilân edilmiştir. Bu top-
lantıda Namibia Halkçı Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Arm of
Namibia) (PLAN), Namibia dışında olmak üzere kurulmuştur. Mamafih
(SWAPO)'nun siyasî bir parti olarak ülke içinde faaliyetde bulunmasına
müsade edilmiştir. Güney Afrika'nın iddiası bunun sadece bir kabile ör-
gütü olduğudur.

(SWAPO)'nun ilk amacı Namibia'da mukaveleli işçi sisteminin ilgasına münhasırdı, sonradan bu, Namibia'nın bütününün kurtarılması ve Afrikalı çoğunluk idaresinin tesisine döndürülmüştür. Ana amaç böylelikle ulusal kurtuluş olmuş bu da Güney Afrikanın Namibia'ya empoze ettiği **apartheid** sisteminin ilgası ile at başı gitmiştir. İdeoloji alanında (SWAPO) Afrikalılara sosyal terakki sağlayacak demokratik bir devlet kurulmasını ön görüyordu. Bu kurtuluş hareketleri kuruluş tarihi olan 1963'den itibaren (OAU)'nin himayesi altına girmiş, (OAU) Afrika dışında bunların sözcüsü olmuştur. (OAU)'nun amacı bütün Afrika kıtasını beyazların tahakkümünden kurtarmaktır. 1971'den itibaren bu çaba daha militan bir tavır ve şekil kazanmıştır. Kâfi ilerleme kaydedenlere askerî yardım yapılmış Guinea Bissau'daki (PAİGC) ve Mozambik'deki (FRELİMO)'ya yardım artırılmış, 1972'de beyaz Güney'e sembolik bir harp ilânında bulunmuş, 1974'de (OAU)'nun Kurtuluş Komitesinde Guinea Cumhurbaşkanı Sekou Touré Portekiz, Rodezya ve Güney Afrika'ya açıkça harp ilân edilmesini önermiştir. Bu tarihten itibaren geleneksel Batı taraftarı ülkeler barışçı yollardan ayrılarak ağırlıklarını kurtuluş hareketlerinden yana koymuşlardır. Bunlar arasında Habeşistan, Nijerya, Senegal ve Zaire vardı. Değişik siyasi sistemlerden oluşan (OAU)'nun monolitik bir blok teşkil etmediğini, başlangıçtan itibaren aşırı milliyetçi iki devletin, Cezayir ve Mısır'ın beyaz rejimler aleyhine ihtilâli önermelerine karşılık (OAU) üyeleri arasında komünist rejimi olmadığını ve bütün Afrika'da az komünist partisi bulunduğunu, tek parti sisteminin geliştiğini, radikalizmin sömürge geçmişinden kurtulma derecesini ifade ettiğini, dış siyasetin taraf-tutmama olduğunu belirtmek gerekir.

Örgütün Kurtuluş Komitesine en fazla yardımda bulunanlar Cezayir, Mısır, Tanzania ve Zambia olmuştur. Bağımsız Afrika devletlerinin yabancı kurtuluş hareketlerine kendi ülkelerinde hareket serbestisi tanımış olmaları bu hareketlerin yaşamasında büyük rol oynamıştır. (PAİGC) uzun süre Guinea Cumhuriyetinde, 1968'den sonra Senegal'de yerleşmiştir. (MPLA), (SWAPO), (ZANU) ve (ZAPU) hepsi operasyonlarına Zambia'da başlamışlardır. (ANC) ve (PAC)'da orada idi. (FRELİMO)'nun merkezi Tanzania idi, (FNLA) ise Zaire'de bulunup onun desteğini sağlamıştır.

Kurtuluş hareketlerinin 1961'den itibaren komünist blok'un yardımını sağladığını ilâve etmek gerekir. Askerî ve sair malzeme Sovyet Rusya, Doğu Avrupa, Küba ve Çin menşelidir. Yardım ikinci elden Cezayir ve Mısır gibi ülkeler veya (OAU)'nun Kurtuluş Komitesi kanalı ile yollanmıştır. Bu arada 1964'den itibaren İskandinav ülkeleri de bazı kurtuluş hareketlerine (insanî) yardım sağlamaktadır. Danimarka, Norveç ve İsveç (FRELİMO), (PAİGC) ve (MPLA)'ya eğitim ve insanî alanlarda

yardım etmiş, bunlara 1974'de Kanada ve Finlandiya katılmıştır. Kurtuluş hareketlerine İngiliz İşçi Partisi destek sağlamıştır. Batının yardımları askerî olmayan alandadır. Bu arada, özellikle İngiltere, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümet-dışı örgütler de gayret sarfetmiştir. Amsterdam'da Angola Komitesi, Londra'daki Apartheid'a karşı Hareket bunun örneğidir.

Son yıllarda, Afrika Birliğinin devamlı olarak tanıdığı Afrika Kurtuluş Hareketleri üçtür: African National Congress (ANC), The Pan Africanist Congress (PAC), ve South West Africa People's Organization (SWAPO).

IV. İNSANİ HUKUKUN GELİŞMESİ

Silâhlı çatışmalar hukukunun modern çağın icaplarına uydurulması çabaları daha 1949 Cenevre Sözleşmeleri hazırlanırken başlamıştır.³³ Bu hukukun 1949'dan bu yana gelişmesinde en büyük rolü, eskiden olduğu üzere, yine Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) oynamıştır. 1965'de Viyana'da toplanan Kızılhaç Konferansında ayırım gözetmeyen harp usullerinin tehlikelerine karşı sivil halkın korunması incelenmiş, bu arada, Orta-Doğu çatışmaları neticesi —işgal altındaki ülkelerde İnsan Haklarının Korunması— konusu güncel bir önem kazanmış, bu sorun 1968'de Tahran'da toplanan Uluslararası İnsan Hakları Konferansında ele alınmıştır.

Bu Konferansın XXIII sayılı kararında bütün silâhlı çatışmalarda sivillerin, tutukluların ve mücahitlerin daha iyi korunmasını sağlamak üzere mevcut sözleşmelerin mümkün ise gözden geçirilmesi isteniyordu.

Birleşmiş Milletler Sekretaryası bu karara dayanarak —silâhlı çatışmalarda İnsan Haklarına saygı— konusunun Genel Kurul gündemine girmesine önayak olduğu gibi etüdler de hazırlamış, bunlar uzun yıllar Genel Kurul'un 3'üncü sonra da 6'ıncı Komisyonlarının gündeminde önemli yer işgal etmiştir. Bu etüdün bir sonraki kesimi konuyu ileride daha etraflı şekilde inceleyeceklerine yardımcı olabilir düşüncesi ile hazırlanmıştır.

(1) Birleşmiş Milletlerde, silâhlı çatışma dönemlerinde İnsan Haklarına saygı konusunun incelenmesi —kronolojik bilgi—

1. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu —özellikle Kurulun 3'üncü Komisyonu— silâhlı çatışmalarda insan hakları konusunu 1968'deki yirmi-

³³ Türkiye Cenevre Sözleşmelerini 10 Şubat 1954'de onaylamıştır.

üçüncü döneminde incelemeğe başlamıştır. Bu dönemde kabul edilen 2444 (XXIII) sayılı karar, Tahran Konferansının sözü edilen XXIII sayılı kararını teyid etmiş ve Genel Sekreterden bir rapor hazırlamasını istemiştir.

2. Genel Sekreterin raporu³⁴ 1969'daki 24'üncü döneme sunulmuştur. Genel Kurul 2597 (XXIV) kararı ile çalışmaların devamını talep etmiştir.

3. Genel Sekreterin ikinci raporu³⁵ 1975'de 25'inci dönemde incelenmiştir. Bu raporun 195-237 paragrafları sömürge ve yabancı idare altındaki halkların kurtuluş ve (self-determination) sağlama mücadelelerinden doğan çatışmalarda sivil ve mücahitlerin korunmasına dairdir. Raporlar görüşülür iken, 1949 Sözleşmelerinin metinlerine mümkün nisbette dokunulmaması gerektiği ve bunların muteberliklerine ve bağlayıcı vasıflarına halel getirilmemesi vurgulanmıştır.

Aynı dönemde Genel Kurul, silâhlı çatışmaların vuku bulduğu mahallerde tehlikeli misyonlar ifa eden gazetecilerin korunması başta³⁶ olmak üzere dört ayrı kararı daha kabul etmiştir.

(i) Silâhlı çatışmalarda İnsan Haklarına saygı³⁷. Kararın dördüncü paragrafı-Güney Afrika'daki ve sömürge ve yabancı hâkimiyet ve işgali altındaki arazilerde bağımsızlık ve (self-determination) hakları için mücadele eden ve direnme hareketlerine katılanların, yakalandıkları takdirde 1907 La Haye ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri gereğince harp esiri muamelesi göreceklerini teyid ediyordu.³⁸

(ii) Silâhlı çatışmalarda sivil ahalinin korunmasında temel prensipler³⁹.

(iii) Silâhlı çatışmalarda İnsan Haklarına saygı⁴⁰. Kararın önsözünün 7'inci paragrafı harp esiri statüsüne sahip kişilerin insanca muamele görmesine ve silâhlı çatışmada taraf olanların harp esirlerine erişebilmek için himaye eden devletin veya (ICRC)'nin serbest geçiş vermesi gerekti-

³⁴ A/7720.

³⁵ A/8052.

³⁶ 9 Aralık 1970 tarihli 2673 (XXIV) sayılı Karar. Genel Kurulda 1922'inci oturumda 85 lehde 0 aleyhde ve 32 çekimsiz oy ile kabul edilmiştir.

³⁷ Genel Kurulun 2074 (XXV) sayılı kararı. 3'üncü Komisyonunda 68-1-42 (Türkiye müsbet) Genel Kurulda ise 77-2-36 ile kabul edilmiştir.

³⁸ Genel Kurulda 78-10-28 ile kabul edilmiştir.

³⁹ 2675 (XXV) kararı. 3'üncü Komisyonunda 98-0-9 (Türkiye lehde).

⁴⁰ 2676 (XXV) 3'üncü Komisyonunda değiştirildiği üzere 60-30-20 ile kabul edildi. (Türkiye müsbet) Genel Kurulda 67-30-20.

ğine dairdir. (Genel Kurulda ayrı oya konulmuş ve 71-20-23 ile kabul edilmiştir.).

(iv) Aynı konuda bir ayrı karar⁴¹, Cenevre'de 24 Mayıs-12 Haziran 1971'de toplanacak Konferansı ilgilendirmekte idi.

4. Genel Kurul 1971'deki 26'ncı döneminde, Genel Sekreterin, silâhlı çatışmalara tatbik edilecek uluslararası insani hukukun teyid ve geliştirilmesi için (ICRC) tarafından tertiplenen Hükümet Ekspertleri Konferansının neticelerini belirten raporunu incelemiştir. (A/8370 ve Add. I) Genel Sekreterin A/7720 ve A/8052 raporlarına hükümetlerin raporları ve yorumları ise (A/8313 ve Add. 1-3)'de yayınlanmıştır.

Dönem sonunda, Genel Kurul, silâhlı çatışmalarda insan haklarına saygı gündem maddesi ile ilgili üç karar kabul etmiştir.⁴² Genel Kurulun kabul ettiği kararlardan biri⁴³ Hükümet Ekspertleri Konferansının ikinci döneminin ileride Diplomatik konferanslar tarafından incelemede bulunulmasını teminen tavsiyelerde bulunması ümidini izhar ediyor ve devletleri mevcut uluslararası vesikalara ihtirazî kayıtları var ise bunları gözden geçirmeğe davet ediyordu.

5. 1972'deki 27'inci Dönemde konu 3'üncü Komisyondan alınarak 6'ncı Hukuk Komisyonuna havale edilmiştir. Bu Komisyonda, görüşmelerin daha az (siyasî) bir atmosfer içinde geçeceği ümit ediliyordu. Komisyon, Genel Sekreterin raporu ile⁴⁴ Cenevre'de 1972'de toplanan Hükümet Ekspertleri Konferansının raporunu inceledikten sonra 3032 (XXVII) sayılı kararı kabul etmiştir.⁴⁵

6. 1973'deki 28'inci Dönemde 3032 (XXVII) kararı gereğince hazırlanan raporlar incelenmiştir.⁴⁶ Bu dönemde kabul edilen 3102 (XXVIII) kararı ile Genel Sekreterden özellikle, 1974'de toplanacak Diplomatik Konferansın çalışmaları hakkında rapor istenmiştir.

7. Genel Kurulun 1974'deki 29'uncü Döneminde Diplomatik Konferansın (1974) ilk dönemi çalışmalarını aksettiren rapor sunulmuştur.⁴⁷

⁴¹ 2677 (XXV) sayılı karar. 111-0-4 ile kabul edilmiştir.

⁴² Bk. Üçüncü Komisyon Raporu. A/8589

⁴³ 2853 (XXVI). Genel Kurulun 20 Aralık 1971 tarihli 2027'inci oturumunda kabul edilmiştir.

⁴⁴ A/8781 ve Corr. I.

⁴⁵ 18 Aralık 1972 tarihli 2114'üncü oturumda.

⁴⁶ Özel silâhların kullanılmasının yasak edilmesi veya tahdidi hakkında mevcut uluslararası hukuk kaidelerinin gözden geçirilmesi (A/9215. 1. ve 2'inci ciltler) ve silâhlı çatışmalarda insan haklarını ilgilendiren gelişmeler hakkında ikinci bir rapor (A/123 ve Add. 1 ve 2).

Konferans 20 Şubat - 29 Mart 1974'de Cenevre'de toplanmıştır. Konferansın bu ilk dönemi hakkında daha etraflı bilgi aşağıda verilecektir.

29'uncu dönemde 3319 (XXIX) kararı kabul edilmiştir.⁴⁸

8. 1975'deki 30'uncu Dönemde 3319 (XXIX) kararı gereğince, 30'uncu döneme, Diplomatik Konferansın 2'inci dönem toplantıları hakkında rapor verilmiştir.⁴⁹ Diplomatik Konferansın ikinci dönem toplantıları 3 Şubat 1975'den itibaren başlamıştır. Birinci dönemde (kurtuluş hareketleri) ikinci dönemde iki Viet-Nam'ın davet konusu siyasî çekişmelere usul tartışmalarına sebep olmuştur.⁵⁰ Genel Kurul 30'uncu dönemde 3500 (XXX) kararını kabul etmiştir.⁵¹ Bu kararda 1976'da toplanacak Diplomatik Konferansın 3'üncü dönemi hakkında rapor isteniyordu.

9. 1976'daki 31'inci Dönemde yine rapor sunulmuş⁵² ve bir karar kabul edilmiştir.⁵³

10. 1977'deki 32'inci Dönemde 31/19 sayılı karar gereğince sunulan rapor incelenmiştir.⁵⁴ Bu rapor Diplomatik Konferansın 4'üncü dönem çalışmalarını kapsıyordu. 6'ıncı Komisyonun (consensus) ile kabul ettiği kararı Genel Kurul tasvip etmiştir.⁵⁵ Bu son karar Genel Sekreter'den 34'üncü döneme Protokollerin imza ve onay durumları hakkında rapor vermesini istiyordu. Bu konu aşağıda VII. Bölümde incelenecektir.

(2) Uluslararası Kızılhaç Komitesinin Çabaları

(i) İstanbul Konferansı ve Hükümet Ekspertlerinin Toplantıları

1969 yılının Eylül ayında İstanbul'da toplanan XX'inci Kızılhaç Uluslararası Konferansı "Silâhlı çatışmalara tatbik edilen kaideler ve Teamülün Teyid ve Geliştirilmesi" adlı XIII sayılı kararında Uluslararası Kızılhaç Komitesinden (International Committice of the Red Cross) (ICRC)'den gecikmeden mevcut insanî hukuka ek cezrî kaideler hazırlamasını istemiştir. (ICRC)'den bu konuda Hükümet Ekspertlerinin fikirlerini alması da isteniyordu.

Cenevre'de toplanan Hükümet Ekspertleri Konferansının birincisine 41 devletten 200'e yakın ekspert; 1972'deki ikinci Konferans'a ise 77 hü-

⁴⁷ Bk. A/9669. (özellikle 1. madde).

⁴⁸ 14 Aralık 1974'de.

⁴⁹ Bk. A/10195.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 7-10.

⁵¹ 6'ıncı Komisyonun raporuna istinaden (A/10463) 15 Aralık 1975'de.

⁵² A/31/163.

⁵³ 24 Kasım 1976'da kabul edilen 31/19 sayılı karar.

⁵⁴ A/32/144.

⁵⁵ 32/44.

kümetden eksperler katılmıştır. Eksperlerin inceledikleri konular arasında harp usulleri ve araçları, yeni harp şekilleri, özellikle gerilla savaşları, çatışmaların tehlikelerinden sivillerin korunması, yaralı ve hastaların, tıp personelinin, ünitelerinin ve taşıtların daha iyi korunması, uluslararası olmayan silâhlı çatışma kurbanlarının daha iyi korunması, insanî hukuka daha iyi riayet sağlama gibi konular vardı.

Bu Konferanslar neticesinde (ICRC) 1973'de Cenevre Sözleşmelerine iki Ek Protokol sundu. Protokol I. uluslararası; Protokol II uluslararası olmayan silâhlı çatışmalara dairdi.

(ii) Silâhlı çatışmalarda tatbik edilen uluslararası insanî hukukun yeniden teyidi ve gelişmesi hakkında Diplomatik Konferans.

Bundan öncekilerde olduğu üzere bu Konferansı da İsviçre Federal Konseyi tertiplemiştir. Sözü edilen iki Ek Protokol Diplomatik Konferansın çalışma dökümanları olmuştur.

Konferans 1974 ile 1977 arasında her yıl birkaç ay sürmek üzere dört ayrı defa toplandı. Birinci döneme⁵⁶ 124, ikinciye 120, üçüncüye 107 devlet katıldı, dördüncüye 155 devlet davet edildi 110 devlet katıldı.⁵⁷ Konferans üç ana Komite halinde çalışmış, bunların kabul ettiği maddeler sonunda Konferans Genel Kurulunda onaylanmıştır.

Maddelerin büyük çoğunluğu (consensus) ile kabul edilmiştir. Bazı hallerde üçde iki çoğunluk gerekmiştir, bazı teklifler kabul edilmemiştir. Birçok devlet, maddelerin kabulünde görüşlerini açıklayan demeçlerde bulunmuştur.

İki Protokol'ün bütünü 8 Haziran 1977'de (consensus) ile kabul edilmiştir.⁵⁸

Kabul edilen metinleri muhtevi Konferans Nihai Senedi 102 Devlet tarafından imzalanmıştır.

Protokoller ise, Konferans kararı ile, ancak Konferans'ın bitiminden altı ay sonra, 12 Aralık 1977'de Bern'de imzaya açılmıştır. O tarihte 46 Devlet imzalamıştır. Diplomatik Konferans, imzanın devlete mükellefiyet yüklediğini bilmesine rağmen Nihai Senet ile Protokollerin imzalanmasında ikili bir yol seçmek ile Protokol metnini imzalamanın Nihai Senedi imzalamaktan daha önemli olduğunu göstermek istemiştir.

⁵⁶ Genel Sekreterin A/9669 dökümanındaki rapora Bk.

⁵⁷ Arnavutluk, Çin ve Güney Afrika yalnız birinci döneme katıldı.

⁵⁸ Genel Sekreterin Konferans hakkındaki sair raporları, A/10195 ve A/31/163 sayılı dökümanlardadır.

Tastiklere gelince: 7 Haziran 1978'de ilk onay Ghana'dan gelmiş, Libya takip etmiştir. Bu iki devlet bakımından protokoller 7 Aralık 1978'de yürürlüğe girmiştir. Protokolleri imzalayan, onaylayan veya katılanların listesi aşağıda incelenecektir.

Uluslararası Kurtuluş Hareketlerinin Davet Edilmesi.

Diplomatik Konferansın daha ilk oturumunda bazı devletlerin temsili, anlaşmazlığa yol açmıştır. Büyük bir anlaşmazlık konusu da Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin davet edilmesi ve katılması olmuştur. Bu (Hareket)lerin katılmasını teminen Mali'nin öne sürdüğü karar tasarısı görüşmeler neticesinde değiştirilmiş ve bunları davet eden metin —oy hakkına sahip olmamaları şartı ile— (consensus) ile kabul edilmiştir.⁵⁹

Buna göre ilgili hükümetlerarası bölge teşkillerin tanınan ulusal kurtuluş hareketleri şunlardı: Mozambik Kurtuluş Cephesi (FRELIMO), Angola'nın Kurtarılmış Halk Hareketi (MPLA), Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNLA), Afrika Ulusal Kongresi (ANC), Pan Afrika Kongresi (PAC), Zimbabwe Halkçı Afrika Birliği (ZAPU), Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği (ZANU), Güney Batı Afrika Halkçı Teşkilâtı (SWAPO), Seychelles Halkçı Birlik Partisi (SPUP) ve Filistin Kurtuluş Teşkilâtı (PLO).

Diplomatik Konferansın İkinci toplantısı yine Cenevre'de 3 Şubat 1975'de başlamıştır. Bölgesel teşkiller tarafından tanınan şu dokuz hareket Konferans çalışmalarına katılmıştır: (MPLA), (UNİTA), (ANC), (PAC), (ZAPU), (ZANU), (SWAPO) ve (PLO).

Konferansın son ve dördüncü dönemine katılan hareketlerin sayısında düşüş kaydedilmiştir: (ANC), (PLO), (PAC), ve (SWAPO).

Bu sayıslardan anlaşıldığı üzere dört döneme de yalnız (PLO) ve (SWAPO) katılmıştır.

Aşağıda etraflıca incelenecek olan I. Protokol'ün Kurtuluş Hareketlerinden bahseden 4'üncü paragrafı Konferansın birinci döneminin sonuna doğru I. Komitede tartışmalı bir şekilde kabul edilmiştir. İlk dönem-

⁵⁹ Konferans İçtüzüğü'nün 58'inci Maddesi gereğince ilgili mahalli hükümetlerarası teşkiller tarafından tanınan ve Konferans çalışmalarına Konferans tarafından davet edilen Ulusal Kurtuluş Hareketleri Konferansın ve ana komisyonlarının görüşmelerine tamamen katılacaklardır. İşbu usul kaidelerindeki hususlara hallel gelmemek üzere, bu nevi Hareketlerin delegasyonlarının demeçleri veya değişiklik teklifleri Konferans Sekreteryası tarafından Konferans dökümanı olarak bütün delegelere dağıtılacaktır, ancak, sırf Devletleri temsil eden delegasyonların oy verme hakkı olacaktır.

de sair komitelerde de fazla bir ilerleme olmamıştır. İkinci dönemin başında, Batının Kurtuluş Hareketlerine karşı daha yumuşak tutuma girdiği anlaşılınca Konferans atmosferi iyiye doğru gelişmiş ve ilerleme kaydedilmiştir.

Kurtuluş Hareketleri konusu, Konferansın sonunda Nihai Senedin imzası dolayısı ile de tartışılmıştır. Uzun görüşmeler sonunda bulunan formül şu olmuştur: Kurtuluş hareketleri Nihai Senedi (ilgili hükümetlerarası bölgesel teşkillerce tanınan ve Konferans tarafından çalışmalara katılmaya davet edilen Ulusal Kurtuluş Hareketleri) başlığını taşıyan bir sayfada imzalamışlardır. Sayfaya "bu hareketlerin imzalaması emsal teşkili konusunda, katılan devletlerin durumuna hanel getirmez" dipnotu eklenmiştir. Böylelikle herkes kendi görüşünü mahfuz tuttuğundan Nihai Senedi imzalamak kaabil olmuştur. Menfi oyu, uyuşmayı reddettiği için İsrail kullanmış ve Nihai Senedi imzalamamıştır.

V. KURTULUŞ SAVAŞLARININ STATÜSÜ

Konferansın rayına oturup 2 Ek Protokol'ün meydana çıkması neticesini verecek dört yıllık çalışmalara başlayabilmesi, az önce belirttiğimiz üzere, kolay olmamıştır. Bu bölümde, çok ihtilâflı bir konu olan kurtuluş savaşı (ve hareketleri) konusunun statüsü hakkında önce Ekspertler Konferansında sonra da I'inci Protokol'ün "tatbik alanı"na dair olan birinci maddesinde sorunun nasıl mütalâa edildiğini belirteceğiz.

(1) Hükümet Ekspertleri Konferansının 1971 döneminde öne sürülen fikirler

Birinci Konferansta bu konuda söz alan (ICRC) temsilcisi, devletler hukukunda günümüzde mevcut temayülleri şu üç kategoride belirtmiştir:

(i) Bazılarınca, kurtuluş savaşları, uluslararası ihtilâflar değildir. Bu cins bir silâhlı çatışmayı karakterize eden subjektif veya teolojik kavramlar değil bazı maddî unsurların mevcudiyetidir. Aynı ekspertlerin kanaatine, "hürriyet mücahit"lerini uluslararası olmayan herhangi sair çatışmalara katılan asilerden daha fazla himayeye mazhar kılmanın hikmetini anlamak güçtür.

(ii) Bazı ekspertler ise bu savaşları uluslararası addetmektedir. Görüşlerini, birçok kıstas arasında, özellik ile: Birleşmiş Milletler Yasasında ifadesini bulup İnsan Hakları Sözleşmelerinde bir hak telâkki edilen ve Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak devletler arasındaki dostane

münasebet ve işbirliğine dair devletler hukuku prensiplerine dahil edilmiş (self-determination) kavramına dayandırmaktadır. Bir sebep de bu cins ihtilâfların birçok devlete mensup mücahiti karşı karşıya getirmesidir.

(iii) Sair eksperler ise orta bir yol takip ederek, Birleşmiş Milletler kararlarının özel bazı durumlarda kararlar kabul ettiğini ancak (self-determination) kavramının ileride tanıma sağlayabileceğini öne sürmüşlerdir. (Self-determination) hakkının kullanılmasının reddinden doğan uyumsuzluklar ancak o zaman uluslararası bir mahiyet kazanacaktır. Bu eksperlerin düşüncesine göre (ileride) uluslararası bir vesikada ifadesini bulan herhangi bir insan hakkının ihlâl edilmesi uluslararası mahiyette bir çatışmaya sebep olabilecektir.

Yine birinci Eksperler Konferansında konuşan Birleşmiş Milletler Sekreteryaya görevlisi ise Sekreteryanın hazırladığı raporları (özellikle A/8052'nin X. Bölümü) Genel Kurulun 2597 (XXIV), 2625 (XXV), 2627 (XXV), 2708 (XXV) saydıktan sonra, hazırlanan raporlardan birinde (A/8052)8.'nin 212'inci paragrafı) ifade edilen ve halkların bağımsızlık ve (self-determination) sağlama mücadelelerinden doğan çatışmaların hukukî mahiyetini tesbitin temel ve nazik bir sorun olduğuna bunu bizzat Genel Kurulun ve Cenevre Sözleşmelerine taraf olan devletlerin karara bağlamaları gerektiğine dair fikri tekrarlamıştır.

Bu, kesin fikir beyan etmeyip sorunu devletlere bırakma şeklinde ifade edilebilecek tipik Sekreteryaya tutumudur.

Konferans'a katılan hükümet eksperlerinin görüşleri ise az önce belirtilenler çerçevesinde ve benzer kategorilere ayrılarak özetlenebilir: Bir eksper, soruna hukukî bir hal çaresi bulabilmek için temeldeki bazı tenakuzları halletmek gerekir demiştir. İddia edildiği üzere 1949 Cenevre Sözleşmelerine müşterek 2'inci maddeyi incelenen durumlara tatbik imkân yoktur. Bu madde **devletler** arasındaki ihtilâflara dairdir. Maddede bahsedilen (Power) kelimesi şüpheye mahal bırakmıyacak şekilde "Devlet"i kaseder. Ancak ikinci bir unsuru: halkların (self-determination) hakları olduğu fikrinin gelişmesini dikkate almak gerekir. Bu fikir, Birleşmiş Milletler Yasasında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul ettiği birçok kararlarda ifadesini bulur. Öyle ki, bir halk, (self-determination)'u için çarpışırken meselenin uluslararasıında ilgi çekmediği söylenebilir. Ancak durum, **uluslararası** olmasına mukabil **devletlerarası** değildir. Tâbir caiz ise bir **intikal** durumu mevcuttur. Devletler hukukunun halklar arasında bir hukuk olması hususunda kuvvetli bir temayül olmasına rağmen bu daha gerçekleşmemiştir ve pozitif devletler hukuku devletler arasındaki bir hukuk olmaya devam etmektedir. Konferanstaki eksperlerin

çoğunluğu ise, kurtuluş savaşlarının uluslararası silâhlı çatışmalar olduğu fikrini ileri sürmüştür. Bu görüşte bulunanların kıstasları (tekrar pa-hasına da olsa) şunlardı:

(i) (Self-determination) prensibi ifadesini Birleşmiş Milletler Yasa-sında ve İnsan Hakları Sözleşmelerinde, Genel Kurulun kabul ettiği bir-çok kararlarda bulmuş, Dostane Münasebetler Bildirgesinde teyid edilmiş-tir.

(ii) Bu mücadeleler yabancı boyunduruğundan kurtulmak isteyen halkın mücadelesidir. İkinci Cihan Savaşı esnasında işgalcinin kovulması yönünde yapılan mücadelenin uluslararası olduğu iddia edilmiştir. Dört beş yıl süren bir işgal için durum budur da 19'uncu yüzyıl sonundan beri devam eden bir işgalde neden değildir? İşgalin süresine bakılmaksızın iş-galci devlete karşı silâha başvurması bu halkın, 2'inci Maddenin kapsa-mına girmesine yeter.

(iii) Cenevre Sözleşmelerinin 2'inci Maddesinin yorumu da, bu mad-denin, bahis konusu durumları kapsadığını gösterir. Filhakika 2'inci Mad-de "Yüksek Akit Taraflar"dan bahsedip Devlet'den bahsetmemektedir. Kurtuluş savaşı devletler hukukunun sujesi ki "Taraf" arasındaki bir ih-tilâftır.

(iv) (Self-determination) için mücadele eden halklar iktisadî olsun askerî olsun uluslararası yardım almaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu yardımları meşrû addetmektedir, nitekim birçok defa, devlet-leri, kurtuluş hareketlerine moral ve maddî yardım yapmağa çağırmış-tır, birçok ülke, bu hareketler ile münasebet kurmuştur. Bu durum, ihti-lâfların uluslararası mahiyetini kuvvetlendirir.

(v) (Self-determination) hakkı kollektif bir haktır. İnsan Hakları Sözleşmelerinde tanınan ve kişisel olan söz hürriyeti, din hürriyeti gibi haklar ile aynı muameleye tâbi tutulmaz, sırf (self-determination)'nun ihlâli ihtilâfı uluslararası sahneye çıkarır.

Aksi kanaatte olan eksperlerin görüşlerinin özeti ise şudur:

(i) Silâhlı çatışmalar —uluslararası olsun olmasın— maddî ve ob-jektif kıstaslara istinat etmelidir. (Self-determination) için söylenenler ge-nellikle paylaşılan fikirler değildir. Genel Kurul kararları ileriye ait emel-lerin cezrî ifadelerinden başka birşey olmayıp devletler hukukunun genel olarak kabul edilmiş prensibini ifade etmez, devletlerin tatbikatını akset-tirmez, kaldı ki tatbik de edilmemektedirler.

(ii) İhtilâfların uluslararası mahiyeti Birleşmiş Milletler Yasasının 1'inci Maddesinin 2'inci paragrafına dayandırılmak istenilmiştir. Birleş-

miş Milletlerin amacı uluslararası iyi münasebetler yaratmak ise de sözü edilen prensip **devletler arasındaki** münasebetlere dairdir.

(iii) Dostane Münasebetler Bildirgesindeki (Genel Kurulun 2625 (XXV) sayılı kararı) prensipler pozitif devletler hukukundaki kurtuluş savaşlarının durumunu tadil etmez.

(iv) **Haklı savaş** (just war) kavramı öne sürülmüştür. Bu kavram ulusal kurtuluş savaşlarına tatbik edilemez. Kaldı ki kavramı belirli coğrafi bölgelere belirli saikler ile sınırlandırmak uluslararası insanî hukukun alanını daraltıp bir **lex specialis** yaratılması neticesini doğurur.

Saik, hukuk temeli olarak alınır ise tecavüz kurbanının mütecevizden daha fazla bir insanî korumaya malik olacağı iddia edilebilir ki tehlikeler ile dolu bir düşüncedir.

(v) “Kurtuluş savaşları” bir hukuki terim olarak kabul edilirse bazı âsiler ile diğerleri arasında çarpışmaların sebebi dolayısı ile fark gözetilmesini, bazılarının harp esiri muamelesi görüp hükümetlerince cezalandırılmaması neticesini dolayısı ile hükümetlere karşı fark gözetmeyi gerektirebilir. Her hükümet, otoritesine karşı isyanı, ciddî ve cezalandırılması gereken bir hareket addeder.

(vi) Bütün kaidelerin kurtuluş savaşlarına tatbik edilebileceğini söylemek ülke hükümetini devirmeğe çalışan bir azınlığa bir (statü) tanıma anlamına gelir.

(2) 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol’ün (Protokol I) Birinci Maddesinin Şerhi ve Tahlili*

Protokol’ün “Genel Prensipler ve Tatbik Alanından” bahseden Birinci Maddesinin metni şudur:

1. Yüksek Akit Taraflar, işbû Protokol’e her durumda saygı göstermeyi ve gösterilmesini sağlamayı yüklenirler.

2. İşbû Protokol veya sair uluslararası anlaşmaların kapsamadığı hallerde siviller ve mücahitler yerleşmiş teamülden doğan uluslararası hukuk prensiplerinin, insanlık prensiplerinin ve kamu vicdanının emrettiklerinin yetki ve himayesi altındadır.

* Bu kesim bütününde Michael BOTHE, Karl Josef PARTSCH, Waldemar A. SOLF’un Martin EATON ile işbirliği yaparak hazırladıkları: “New Rules For Victims of Armed Conflicts” —Commentary of the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949— adlı eserlerinden alınmıştır. Martinus Nijhoff-1982.

3. Harp kurbanlarının korunması hakkındaki 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek İşbû Protokol, sözü geçen sözleşmelere müşterek 2'inci maddede bahsi geçen durumları kapsar.

4. Bir önceki paragrafta sözü edilen durumlar sömürge hâkimiyeti ve yabancı işgaline ve Birleşmiş Milletler Yasası gereğince devletler arasındaki dostane münasebetler ve işbirliğini ilgilendiren devletler hukuku prensiplerine dair Bildirge'de ifadesini bulan kendi kendilerini idare hakkının kullanılmasında ırkçı rejimlere karşı savaşan halkların giriştikleri silâhlı çatışmaları kapsar.

Genel Prensipler 1. ve 2'inci paragraflarda, tatbik alanı ise 3. ve 4'üncü paragraflarda sayılmıştır. 1973'de (ICRC)'nin metninde ilk üç paragraf ile yetinilmişti.

İlk iki paragrafın ihtilâflı olmamasına karşılık 4'üncü paragrafın tartışılması Konferansın ilk döneminin tamamını işgal etmiştir. O kadar ki gerek İnci Komitede gerekse Konferans Genel Kurulunda ayrı oylamalar gerekmiş, paragrafa çok sayıda değişiklik teklifleri öne sürülmüştür.⁶⁰

Neticede paragraf 70 lehde 21 aleyhde 13 çekimser oy ile kabul edilmiştir. Doğu Avrupa, Asya ve Afrika grupları hemen ittifak ile lehde oy vermişler, Batı ve sair grupların çoğunluğu aleyhde oy kullanmış, çekimser oylar ise Batı'dan ve bazı Latin Amerika ve Asya devletlerinden gelmiştir.

Madde, Konferans'ın 23 Mayıs 1977 tarihli 36'ıncı genel oturumunda ele alındığında 80 lehde, 1 aleyhde (İsrail) ve 10 çekimser (Batı ve diğerleri ve Guatemala) oy ile kabul edilmiştir.

Dördüncü Paragrafın Şerhi

1. Paragraf görüşülürken hukukî ve siyasî anlamda bazı yorumlar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş bazı kararların ifadesini harfi harfine paragrafta bulunduğu belirtilmiş, siyasî demeçleri hukuk haline ifrağ etmenin devletlere ait olduğunu söyleyenler olduğu gibi siyasî kararlar ile hukuken bağlayıcı vesikalar arasındaki hukukî farkı tanımak gerektiğini vurgulayanlar da olmuştur.⁶¹

2. Tahlil gerektiren ilk unsur "silâhlı çatışma" kavramıdır. Cenevre Sözleşmelerine müşterek 2'inci Maddenin 1'inci paragrafında bu kavram,

⁶⁰ Bunların etraflı izahı için. Bk. s.a.g., s. 37-43.

Türkiye, kurtuluş hareketlerinin "ilgili bölgesel hükümetlerarası örgütler tarafından tanınmış olmaları" şartını koyan bir değişiklik teklifi öne sürmüştür. (CDDH/1/42)'de. Bu oya konulmamıştır. Bk. aynı eser 42'inci sayfa 8 sayılı dip notu.

⁶¹ s.a.g., s. 45-46.

birbirlerine harp ilân etmemiş bir veya daha fazla Yüksek Akit Taraf arasındaki çatışmaları ifade etmekte idi. Diğer taraftan Bir Yüksek Akit Taraf ülkesinin işgal edilmesi halleri mutlaka bir “silâhlı çatışma” gerektirmez.

II'inci Protokol'ün I'inci Maddesinde bahis konusu edilen durumlar: isyanlar, münferit ve arada bir vukubulan dahili kargaşalıklar ve gerginlik halleri ve benzer hareketler mahiyetleri icabı “silâhlı çatışma” değildir. Ayrıca, silâhlı çatışmalarda, bir tarafta silâhlı kuvvetlerin (sadece polis değil) diğer tarafta sorumlu bir komuta altında organize edilmiş bir silâhlı kuvvetin bulunması gerektiği de kabul edilebilir.

Bunu, halkı temsil eden bir otoritenin mevcudiyetinden bahseden 96'ıncı Maddenin 3'üncü paragrafı teyid etmektedir. Mamafih mesele bu silâhlı grupların, sınırları içinde faaliyette buldukları devletin arazisinin bir kısmında kontrol sağlayıp insicamlı askerî hareketlerde bulunup bulunmadıklarının tesbitidir. İngiltere hükûmeti I. Protokol'ü imzalar iken, (çatışmanın) derecesinin II. Protokol'ün iç ihtilâflara tatbik edilirken gerekenden az olmaması gerektiği fikrini öne sürmüştür.

3. İkinci sorun “Halk” (People) nedir sorunudur.

Birleşmiş Milletler Yasası buna açık bir cevap vermemektedir. Yasa'nın Dibacesi “Biz Birleşmiş Milletler Halkları” (We the Peoples of the United Nations) demektedir. Burada “halklar” terimi “Devletleri” ifade etmektedir. Yasanın I'inci Maddesinin 2'inci paragrafında da böyledir. Bir başka misal de “Muhtar Olmayan Ülkeler Hakkındaki Demeç”den bahseden XI'inci Bölümde “halklar”ın bu ülkelerde “yaşayanlar” anlamına gelmesidir. Yasa'nın 73'üncü Maddesi bu halkların kültürlerinden ve siyasi emellerinden bahseder. Burada kullanılan “Halklar” terimi iki Dünya Savaşı arasında Woodrow Wilson Doktrinin gözettiği beş ayrı kategoride kullanılan “halklar” terimi ile aynı anlamda mütalâa edilebilir.

İçinde yaşadıkları Devletin idareci sınıfı ile münasebetlerine atıf ile bu beş kategori şöyle sıralanıyordu:

(i) bir devlet içinde başka bir “halk” tarafından idare edilen azınlıklar; (ii) kendileri devlet sıfatını haiz olmadan birden fazla devlet içinde yaşayan etnik azınlıklar; (iii) kendilerini bir komşu devletin halkının parçası olarak gören azınlık grupları; (iv) dış tesirler neticesi değişik devletlerde yaşamaya mecbur olan halklar ve (v) yabancı tahakkümü altında özel statü ile çoğunluk olarak bir ülke içinde yaşayan “halklar” (ana örnek sömürge rejimleri).

Bu anlayışa istinaden Nijerya'daki İbolar, Türkiye, Suriye, Irak ve İran'daki Kürtler, Kaliforniya'daki Meksikalılar ve İtalya'daki Tirol'liler

“halklar” addedilecektir. Bu anlayış kabul edilirse halledilmesi gereken hususlar “halkların” (self-determination) sadece prensibi değil, hakkindan istifade edip etmiyecekleri ve bu hak veya prensibi nasıl kullanacaklarıdır. “Halklar” terimi çok geniş ve değişik toplulukları kapsamaktadır. Hepsinin (self-determination) hakkı olsa dahi bu hakkı hangi emellerin gerçekleştirilmesinde kullanabilecekleri hangi usuller ile ve nihayet kim karşı kullanacakları meselesi ortaya çıkar. Bütün bu unsurlar mütalâa edilirse 4’üncü paragraf gereğince hak ve vecibelerden istifade eden toplulukların kategorileri gittikçe daralmış olur.

4. Paragrafta (self-determination) hakkı Birleşmiş Milletler Yasasına ve “Dostane Münasebetler Bildirgesine” atıfta bulunularak tarif edilmiştir. (Self-determination) hakkı İnsan Hakları Sözleşmelerinin birinci maddelerinde ifade edilmekle beraber Diplomatik Konferansın birinci döneminde bu sözleşmeler daha yürürlüğe girmediğinden atıfta bulunulmamıştır. Ancak sebep yalnız bu değildir. Sözleşmelerin tarifine göre haklar siyasi statülerini serbestçe tesbit ve iktisadî, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler. Bu hakkın, Yasanın devletlerin toprak bütünlüğüne dair hükümlerini ortadan kaldırdığına dair bir emare yoktur. Sözleşmelerdeki bu hüküm değişik tip halklar ve değişik amaçlar takibine veya hakkın geliştirilmesinde değişik yolların istimaline müsaade eden değişik tip (self-determination) hakları arasında fark gözetmiyordu.

Genel Kurulun, 14 Aralık 1960’da kabul ettiği ve “sömürge idaresindeki ülkeler ve halklarına bağımsızlık verilmesi hakkındaki Bildirgeyi” ilân eden 1514 (XV) sayılı kararı sömürgecilikten kurtuluş hareketinin yolundan alıkonulmasına ve geri çevrilmesine imkân olmadığını söylemekte idi. (Bildirge’nin Önsözünün 9’uncu paragrafı). Bu, idare edene karşı “kurtuluş hareketleri”nin meşruiyetini çekingen bir şekilde kabulü ifade edebilirse de Bildirge’nin 7’inci operatif paragrafında bütün ulusların egemen haklarına ve toprak bütünlüklerine saygı teyid edilmekte ve 6’ncı operatif paragrafta ise “bir ülkenin ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü kısmen veya tamamen tahribi gözeten herhangi teşebbüsün Birleşmiş Milletler Yasası amaç ve prensipleri ile uyuşmayacağı” açıkça belirtilmekte idi.

Görülüyor ki bir taraftan bağımsız bir devlet kurma imkânı yolu ile (self-determination) hakkının gerçekleştirilmesi diğer taraftan toprak bütünlüğünün korunması arasındaki çelişme daha halledilmemişti. Bu konuda kesin adım Genel Kurul tarafından 24 Ekim 1970’de kabul edilen 2625 (XXV) sayılı karar ile atılmıştır. Karar Devletler arasındaki Dostane Münasebetler Ve İşbirliğini İlgilendiren Devletler Hukuku Prensiplerine

Dair Bildirgeyi ilân ediyordu. Bildirge, bir sömürge veya kendi kendini idare etmeyen ülke arazisinin onu idare eden ülke arazisinden ayrı ve belirli bir statüyü haiz olduğu fikrini işliyordu. Bu temele dayanılarak toprak bütünlüğü ve ulusal birlik teminatı yalnız idareci devletin öz ülkesini kapsamakta ve aynı garanti her bir sömürge ünitesi için ayrı olarak vârid olmakta idi. Burada sömürgeler ve kendi kendini idare etmeyen ülkeler açıkça belirtilmiştir ve buralarda Birleşmiş Milletler Yasasının anladığı şekilde "halklar" olarak tasnif edilebilecek etnik gruplar yaşasa dahi bunlara teşmil edilemez. Yine bu temele dayanılarak bağımsız bir devletin kurulması (self-determination) hakkının gerçekleştirilmesinin bir yolu telâkki edilebilirse de bu ancak sömürge idaresinden kurtulma sürecinde geçerlidir.

5. Paragraf görüşülürken, uluslararası bir sözleşmede, sözleşme vasfı taşımayan bir metine atıfta bulunulması tenkit edilmiş. Genel Kurul'un bir Bildirgesinin pozitif hukuk yaratmayacağı söylenmiştir. Tenkitçilere göre, 4'üncü paragrafın kabul edilmesi mevcut pozitif devletler hukukunun taknini anlamına gelmemektedir. Bu hüküm kabul edildikten sonra durum değişmiştir. Bugün ilginç olan yegâne mesele kaideden ne gibi neticeler çıkarılabileceğidir.

1970 Bildirgesinde mevcut tarifler Ek Protokol'e taraf olan Devletleri bağlayıcıdır. Bildirge, (self-determination) hakkını kullanan halkın bu hakkı ancak içinde yaşadıkları devletin toprak bütünlüğüne hürmet çerçevesinde kullanabileceğine dair Birleşmiş Milletler Yasasında yer alan (self-determination) prensibi ile — sömürge tahakkümü altındaki halkların devlet içinde yalnız bir muhtariyete değil bu devletten kopma hakkına sahip oldukları (self-determination) hakkı arasında bir fark gözetmektedir. Şu şartla ki, ikincilerin haiz olduğu imtiyazlı durum ancak idare eden devletin ülkesinden ayrı bir statüye sahip ülkelere şâmilidir.

6. Dördüncü paragraf (self-determination)'nun yanbaşı silâhlı çatışmaların kimlere karşı olabileceğini de saymıştır: Bunlar sömürge hâkimiyeti; yabancı işgali ve ırkçı rejimlerdir.

7. Sömürge tahakkümü bakımından mesele yoktur. Sömürgeci devletin idaresi, (self-determination) peşinde olanların tabii düşmanıdır. "İrkçı rejimler" terimi ise tarifi güç siyasal bir kavramdır. Her halikârda, ırk bakımından farklı muamelelerin fertler tarafından yapılması veya ırk sorunlarının mevcut olması anlamına gelmez. Terim, ırk bakımından farklı muamelenin hükümetin resmî siyasetinin bir parçası olan rejimleri ifade eder.

"Dostane Münasebetler Bildirgesi"nin 7. paragrafının ilgili hükmündeki şu tarif daha sarıhtir: "hareket tarzlarını eşit haklar ve (self-deter-

mination) prensiplerine uygun olarak tesbit ve ırk..... ve renk bakımından ülkenin bütün halkını temsil eden bir hükûmete sahip devletler". Bu tarifde esas nokta —ırk ve renk sebepleri ile— halkın bütününün hükümetin teşkiline müncer olacak siyasal sürece katılmamasıdır. Katılmanın anahtarı ise seçim kanunlarındadır. Şayet bu kanunlar halkın bir kısmını ırk ve renk sebepleri ile seçime katılmaktan alıkoyuyor ise rejime "ırkçı" demek gerekir. Bu arada ortaya çıkan sorun, bu tarifin serbest seçimlerin hiç yapılmadığı Devletlere veya oy verme hakkının devlet içinde kullanılan resmî lisanı okuyup yazabilmeğe tâbi kılınıp ahalinin büyük kısmının siyasal iştiraktan fiilen mahrum edildiği hallere tatbik edilip edilmeyeceğidir. Bildirge'yi hazırlayanların niyeti, muhakkak ki fazla ileri gidip, Birleşmiş Milletler üyelerinin birçoğunu ülke bütünlüğü veya siyasal birlik prensiplerinin tatbiki dışında bırakmak değildi. Şu var ki, terim, muayyen bir devleti hedef tutarak değil de objektif şekilde ele alınırsa bu sorun kolaylıkla halledilemez.

Sözü edilen (tarif)'in Bildirgeye, Güney Afrika'da cereyan eden (self-determination) mücadelesini kapsamak amacı ile konulduğu açıktır. Güney Afrika ne bir sömürge ne de kendi kendini idare eden bir ülkedir. Ancak bu niyet Bildirge'nin genel kısmının 3'üncü paragrafında belirtildiği üzere "devletler hukukunun temel prensiplerinden biri" olduğu iddiasında bir vesikanın yorumuna temel teşkil edemez.

9. Paragrafta bahsi geçen üçüncü kategori "yabancı işgali"dir. Dostane Münasebetler Bildirgesi, sömürgeciliğe biran önce son verme konusunda halkların yabancı boyunduruğuna, hâkimiyetine ve sömürülmesine maruz bırakılmasından bahseder. Burada kullanılan "yabancı" kelimesi "sömürgeci" anlamındadır.

Durum bu mudur yoksa sair işgalleri de içine alır mı? Paragrafın ilk görüşülmesinde askerî işgalleri kapsaması gerektiği öne sürülmüştür. Bu inandırıcı olmaktan uzaktır. Bir Yüksek Akit Tarafın ülkesinin askerî işgali (bu işgal silâhlı mukavemet ile karşılaşmasa dahi) 2'inci Maddenin 2'inci paragrafının kapsamına girer. Golan Tepelerinin İsrail veya Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye tarafından işgalini⁶² izah için terimi zorlamaya lüzum yoktur. Mümkün yegâne izah, terimin, bir Yüksek Akit Tarafın, Yüksek Akit Taraf olmayan bir Devletin ülkesini işgal hallerini kapsamaması veya ihtilâflı uluslararası statüye sahip bir ülkeyi işgalinde bu ülke halkının (self-determination) haklarını kullanarak direnmelerini tesbite yarama-

⁶² Bu misaller B.P. Forsythe'in (Support for a humanitarian ius in bello) adlı yazısında verilmiştir. Bk. The International Lawyer. 724-728 (1977) ve Bk. Y. Dinstein, (The New Geneva Protocols: A Step forward or backward?) 1979. Yearbook of World Affairs, 266.

sıdır. Sömürgeci olmayan bir Devletin işgalleri bu terimin anlamına girmez.

10. Bu tahlilden çıkan netice 4'üncü paragrafın tatbik alanının çok dar olduğudur. Burada sırf "Güney Afrika ve Filistin Halkları" gözetilmektedir. Konferansta, bazı delegasyonlar bu sınırlı görüş ile hem fikir olmamışlar ve silâhlı çatışmaların şiddet derecesi gibi hiç de sarih olmayan⁶³ bir görüşe dayanmak istemişlerdir. Bu tehlikeli bir görüştür. Kıstas, bazı çatışmalar nazara alınarak öne sürülmüştür. Bu ihtilâflar halledildiğinde —ki herkesin ümidi odur— insani hukukun, menşesindeki şekline dönmesinde fayda vardır. Yani, devletler arasındaki hakikaten uluslararası çatışmaların kurbanlarını korumak I. Protokol'ün sair çatışmalar ise II. Protokol'ün alanına girecektir.

VI. KURTULUŞ HAREKETLERİNE AYRICALIK VE BAĞIŞIKLIK TANIMA KONUSU

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 30'uncu Dönemin gündemine, Uluslararası Örgütler ile İlişkilerinde Devletlerin Temsili Hakkında 1975'de Şubat-Mart aylarında Viyana'da toplanan Konferans kararlarını ele alarak:

"Uluslararası Örgütler ile ilişkileri Bakımından Devletlerin Temsiline ait Birleşmiş Milletler Konferansının kabul ettiği kararlar:

- (a) Afrika Birliği ile/veya Arap Lig'ince tanınan Kurtuluş Hareketlerinin müşahit (gözlemci) statüsüne ilişkin karar;
- (b) Sözleşmenin uluslararası örgütlerin gelecekteki faaliyetlerine uygulanmasına ilişkin karar"

başlığını taşıyan maddeyi koymuştur. Amaç, Afrika Birliği ile/veya Arap Lig'i tarafından tanınan Ulusal Kurtuluş Hareketlerine, uluslararası teşkilatlere müşahit olarak katılmaları halinde bunlara bazı ayrıcalık ve bağışıklıklar tanınması idi. O tarihe kadar yalnız Devletlerin müşahitlerine ayrıcalık ve bağışıklıklar kurtuluş hareketleri temsilcilerine kıyas yolu ile teşmil edilmek isteniyordu. İkinci husus da evrensel nitelikte uluslararası bir örgüte veya konferansa ev sahipliği yapmağa gelecekte aday olmak isteyen ülkeleri Viyana Sözleşmesine taraf olmaya itme idi.

⁶³ Örneğin, Fédéral Almanya temsilcisi oy izahında bulunurken (self-determination) prensibinin dünyanın her yerinde tatbik edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu özel Alman sorununa bağlı bir görüştür: (self-determination)'u iki Almanya'nın birleşmesinde bir aşama addetmektedir.

Genel Kurul, bu gündem maddesini otuzbirinci döneme ertelemiştir.⁶⁴

Genel Kurul bu ertelemelere 31'inci⁶⁵, 32'inci⁶¹, 33'üncü⁶⁷, 34'üncü⁶⁸ dönemlerinde devam etmiş, 1980'deki 35'inci Genel Kurul konuyu tartışmak imkânını bulmuştur.

Otuzbeşinci Dönem

Gündem maddesi, Altıncı Komisyonunda görüşüldükten sonra kabul edilen kararda, Afrika Birliği veya Arap Lig'ince tanınan ve uluslararası kuruluşların müşahit statüsü verdiği ulusal kurtuluş hareketlerinin uluslararası kuruluşlar ile ilişkileri bakımından devletlerin temsiline ait 1975 tarihli Viyana Sözleşmesinin tanıdığı ayrıcalık, bağışıklık ve kolaylıklardan yararlanacağı belirtilmiştir. Genellikle Arap ülkelerinin ortak yazarlığını yaptığı karar tasarısı⁶⁹ Sovyetler Birliği ve Doğu ülkelerinin bir kısmının ortak-yazar olduğu değişiklik teklifi⁷⁰ ile birlikte oya konulmuştur. Sovyetler, 1975 Viyana Sözleşmesine taraf olmaları için devletlere ve özellikle uluslararası kuruluşlara ev sahipliği yapan devletlere çağrıda bulunulmasını istiyordu.

Yapılan oylamada 70 devlet müsbet, 10 devlet menfi (Belçika, Kanada, Fransa, Federal Almanya, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri) ve 29 devlet çekimser oy vermiştir. (Arjantin, Avustralya, Avusturya, Bahama, Burma, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Danimarka, Fiji, Finlandiya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Jamaika, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Norveç, Papua, Yeni Gine, Peru, Portekiz, Rwanda, İspanya, İsveç, Yukarı Volta, Uruguay, Venezuela). Türkiye müsbet oy kullanmıştır.⁷¹

Menfi oy kullananlar 1975 Sözleşmesinin daha yürürlüğe girmediğini bu ayrıcalık ve bağışıklıklardan ulusal kurtuluş hareketlerinin yararlandırılmasında acele edilmemesi gerektiğini söylemişler, bunu sağlayan hükümlerin teknik bakımdan hatalı, üstelik zamansız olduğunu belirtmişlerdir.

⁶⁴ Bk. Altıncı Komisyonun Raporu. A/10466. Erteleme tavsiyesi Genel Kurulun 2440'inci oturumunda onaylanmıştır.

⁶⁵ Bk. A/31/397. 4'üncü paragraf ve 31/408 sayılı karar.

⁶⁶ Bk. A/32/468. 4'üncü paragraf ve 32/439 sayılı karar.

⁶⁷ Bk. A/33/485. 4'üncü paragraf ve 33/423 sayılı karar.

⁶⁸ Bk. A/34/806. 6'ıncı paragraf ve 34/433 sayılı karar.

⁶⁹ A/C.6/35/L.25.

⁷⁰ Bk. A/C.6/35/L.26.

⁷¹ Bk. Altıncı Komisyon Raporu. A/35/736.

Genel Kurul, Altıncı Komisyonun tavsiyesini 15 Aralık 1980'de onaylamıştı. 35/167 sayılı bu kararın 3'üncü paragrafı, Genel Sekreterden, bu kararın tatbiki ile ilgili bir raporu 37'inci döneme sunmasını istiyordu.

Otuzyedinci Dönem

Rapor verme mükellefiyeti konunun gündeme alınmasına sebep olmuştur. Görüşmelerde: **Sovyet temsilcisi**, Viyana Sözleşmesinin uluslararası örgütlere üye devletler ile bu örgütler arasındaki işbirliğini geliştirdiğini, bir an önce yürürlüğe girmesinin daimî temsilciliklerin görevlerinin daha tesirli bir şekilde yapılmasını sağlayacağını, uluslararası örgütlerin ve bunların tertipliyeceği konferansların daha iyi işlenmesini sağlayacağını, uluslararası kurtuluş hareketlerinin katılacakları konferanslarda davalarını anlatma imkânını bulacaklarını ve uluslararası toplumun bunların karşılaştıkları güçlükleri anlayıp bu güçlüklerle çare bulunabileceğini söylemiştir. Aynı temsilciye göre, uluslararası örgütlerin gelecekte faaliyetlerine uygulanmasına dair Viyana Konferansı'nın kararı da çok önemli idi. Hükümetlerarası örgütlerin müessirliği büyük nisbette uluslararası işbirliğine ve dünya toplumunun karşılaştığı değişik sorunlara bulunacak çarelere bağlı idi. Bu arada normal çalışma şartları yaratılması ve diplomatik misyonların ve uluslararası örgütler sekreteryalarının güvenliklerinin sağlanması da önemli idi. 1975 Sözleşmesi ve Konferansın kabul ettiği kararlar, günümüz devletler hukukunda müsbet bir rol oynamıştı, özellikle, uluslararası örgütlere ev sahipliği yapan devletlerin değişik ihlaller karşısında kendilerine düşen vecibeleri tam manası ile yerine getirmedikleri düşünülürse... 1975 Sözleşmesinin bu rolü, Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra daha da müsbetleşecekti.⁷²

Mısır temsilcisi de uluslararası örgütlere ev sahipliği yapan veya konferanslar tertipleyen devletlerin kurtuluş hareketlerine görevlerini güvenlik ve herhangi şekilde tazyikten uzak şekilde yapabilmeleri için gerekli kolaylık, ayrıcalık ve bağışıklıkları tanımaları gerektiğini belirtmiş, 1975 Sözleşmesini şimdiye kadar 23 devletin imza, 21 devletin onayladığını, yürürlüğe girmesi için 35 devletin gerektiğini söylemiştir.⁷³

Yugoslav temsilcisi kurtuluş hareketlerine müşahit sıfatı tanınmasının yalnız siyasî bakımdan tanıma demek olmayıp bu hareketlere Birleşmiş Milletler Yasası amaç ve prensipleri dairesine çalışmaya daveti gerektirdiğine işaret ile, uluslararası toplum hernekadar devletler ve devletler ile uluslararası örgütler arasındaki münasebetleri düzenleyen hukukî vesikalara sahip ise de, kurtuluş hareketlerinin bundan mah-

⁷² Bk. A/C. 6/37/SR. 63 sayfa 2 ve 3.

⁷³ Ibid., s. 4.

rum olduğunu ve özellikle uluslararası örgütlere ev sahipliği yapan devletlerin, bu hareketlere, gerekli ayrıcalık ve bağımsızlıkları sağlamak üzere 1975 Sözleşmesine taraf olmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁴ Suriye temsilcisi de aynı anlamda görüşler ifade etmiştir.⁷⁵

Karar Tasarısı: A/C.6/37/L.30

Bu tasarı Genel Kurulun 35'inci döneminde kabul edilen 35/167 sayılı kararının benzeri idi. Bir farkı 5'inci paragrafında kararın uygulanması konusunda Genel Kurul'un 1984'deki 39'uncu Dönemine rapor sunmasına dair Genel Sekretere hitaben yapılan çağrı idi. Kararda devletler, özellikle uluslararası örgütlere ev sahipliği yapanlar 1975 Sözleşmesini onaylamaya çağrılmakta ve Afrika Birliği ile Arap Lig'i tarafından tanınan ve kendilerine müşahit sıfatı verilen ulusal kurtuluş hareketlerine Viyana Sözleşmesi hükümleri gereğince gerekli ayrıcalık ve bağımsızlıklar tanınması istenilmekte idi. Tasarı oya konulmadan önce oy izahı yapan **İsrail temsilcisi** 1975 Viyana Sözleşmesinin 31 Aralık 1981'de ancak 21 devlet tarafından onaylandığını, 35 devletin onayı üzerine yürürlüğe gireceğini, Birleşmiş Milletlere ev sahipliği yapan hiçbir devletin onaylamadığını, tasarının hukukî kıymeti olmadığını, tasarıya ortak sunucu olan 19 devletden ancak 5'inin Sözleşmeyi imzaladığını, bu beşden ancak üçünün onayladığını belirtmiş ve sözü edilen kurtuluş hareketlerinin bağımsız devlet vasfından mahrum olduğunu vurgulamıştır. Tasarı, 76 müsbet, 10 menfi ve 16 eşkimser oy ile kabul edilmiştir. Türkiye müsbet oy kullanmıştır.⁷⁶

Oylamadan sonra, Fransa, Hollanda, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Belçika, Meksika, Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Cezayir temsilcileri görüşlerini bildirmişlerdir. Fransa, Sözleşme yürürlüğe girmediği için kuvvetten mahrum olduğunu yürürlüğe girse bile ancak devletlere geçerli olduğunu, şumûlünün bir karar ile genişletilemeyeceğini; Hollanda kendilerine müşahit sıfatı tanınan hareketlere ayrıcalık ve bağımsızlık verilmesinin bizatihî aleyhinde olmamakla beraber bunların mutlaka devlet temsilcilerine tanınanların aynı olmayacağını; İtalya, Viyana Sözleşmesi ev sahibi devletleri bağlayıcı hale gelinceye kadar bunların sözü geçen tasarıda sayılan durumlarda hareket serbestliklerini koruyacaklarını söylemiş, Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi, Sözleşmenin bu kadar az onay sağlanmasını mevcut hukukun tanıdıklarından çok daha geniş ayrıcalık ve bağımsızlıklar gözetmesinden ileri geldiğini, karar tasarısındaki tavsiyelerin lüzumlu ve şayanı arzu olma-

⁷⁴ *Ibid.*, s. 4.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 5.

diğını belirtmiştir. İngiliz temsilcisi, Sözleşmenin onaylanması için Genel Kurulun tazyikte bulunmasının doğru olmadığını, Sözleşmenin şumûlünün karar ile genişletilemeyeceğini, Devlet olmayan bir örgütün ev sahibi devletin talep ettiği iyi harekette bulunma hususunda gerekli teminatı veremeyeceğini söylemiş; Kanada ise devlet olmayan bir örgütün temsilcilerinin devlet temsilcileri ile aynı tutulamayacağını bildirmiştir.⁷⁷

Altıncı Komisyonun tasarısı Genel Kurulun 16 Aralık 1982 tarihli 107'inci oturumunda —kayıtlı oylamaya— konulmuş, 110 devlet lehde (Arap Grubu, Doğu Avrupa Grubu, Afrika, Asya ve Latin Amerika devletlerinin çoğunluğu) 10 menfi (Belçika, Kanada, Fransa, Federal Almanya, İsrail, İtalya, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere) ve 17 çekimser (Avusturya, Avustralya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Japonya, Norveç, Portekiz, İsveç, İspanya) oy ile kabul edilmiştir. Türkiye müsbet oy vermiştir.⁷⁸

VII. EK PROTOKOLLERİN ONAYLANMA STATÜSÜ

Belirtildiği üzere, Genel Kurul 32'inci Döneminde, 9 Aralık 1977'de kabul ettiği A/32/44 sayılı kararı ile Genel Sekreter'den 34'üncü döneme, Ek Protokollerin imza ve onaylanma durumlarını belirten bir rapor hazırlamasını istemiş, Devletleri, Cenevre Sözleşmelerine katılmaya çağırdığı gibi vakit geçirmeden 12 Aralık 1977'de Bern'de imzaya açılan Ek iki Protokol'ü imza ve onaylamağa davet etmiştir. Genel Sekreterin raporu 1979'daki 34'üncü Döneme sunulmuştur.⁷⁹ Buna göre 30 Haziran 1979'a kadar Protokol I 62, Protokol II 58 devlet tarafından imzalanmıştır. Onaylayan ve katılanların sayısı ise 9 idi. İmzalayanlardan, Kıbrıs, Yunanistan, Filipinler, Vietnam yalnız I'inci Protokolü imzalamış, onaylayanlardan ise Kıbrıs yalnız Protokol I'i onaylamıştır.

Genel Kurulun Altıncı Komisyonu raporu 11 Ekim ve 14 Kasım tarihlerinde 15 ve 40'inci oturumlarında incelemiş, İsveç bir karar tasarısı sunmuş (A/C. 6/34/L. 9) Bangladeş, Kanada, Kıbrıs, Danimarka, Mısır, Finlandiya, Ghana, Honduras, Libya, Meksika, Fas, Hollanda, Nijerya, Norveç, Yugoslavya, Senegal, Uruguay ortak-sunucu olmuşlardır. Tasarı (consensus) ile kabul edilmiş, Genel Kurul ise 23 Kasım 1979'da onaylamıştır. (34/51 sayılı Karar)

⁷⁶ Bk. Altıncı Komisyon Raporu: A/37/750.

⁷⁷ Bk. A/C. 6/37/SR. 68, s. 4-7.

⁷⁸ Genel Kurulun 37/104 sayılı kararı.

⁷⁹ A/34/445. Protokol I'i onaylayanlar: Bostwana, Kıbrıs, El Salvador, Ekuador, Ghana, Ürdün, Libya, Nijer, Yugoslavya.

34'üncü dönem kararının talep ettiği rapor Genel Kurul'un 37'inci dönemine sunulmuştur (A/INF/37/2 ve Add. I). Rapora göre 7 Ekim 1982 tarihinde Protokolleri onaylayanların sayısı 26'yı bulmuştu.⁸⁰ Altıncı Komisyon yine İsveç'in önyak olduğu bir karar tasarısını (A/C. 6/37L. 10) görüşmüş, tasarı oya konulmadan kabul edilmiştir.⁸¹ 37/104 sayılı karar gereğince Genel Sekreter, Genel Kurul'un 1974'teki 39'uncu dönemine Protokollerin statüsü hakkında rapor sunacak ve Kurul gündemine bu hususda bir madde konulacaktır. Bu arada, Genel Sekreter, 1983'deki 38'inci döneme bir rapor sunarak 21 Eylül 1983'deki onay durumunu bildirmiştir: (A/INF/38/6) Şu altı devletin daha Protokolleri onayladığı bildiriliyordu. Küba, Meksika, Mozambik, Saint-Vincent ve Grenadines, Birleşik Arap Emirlikleri ve Tanzania.

Buna göre, Protokol I 32; Protokol II ise 26 Devlet tarafından onaylanmıştır.

SONUÇLAR:

İncelenen konuda şu sonuçlara varılabileceğini sanıyoruz:

1. Görüldüğü üzere hükümetlerarası bir örgüte, müşahit statüsü, ilk 1948'de tanınmıştır. Teklif, o tarihte "otomatik çoğunluğa" sahip Batıdan gelmiştir. Yine o tarihte, Sovyet Blok'u, kanaatimizce geçerliliğini bugün de muhafaza eden, itirazlarda bulunmuştur. Ancak, aynı Blok, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde izlediği pragmatik, fırsatçı ve demagojik siyasetinin tabii neticesi olarak, sonra fikir değiştirmiş ve (ulusal kurtuluş hareketlerine) hem statü verilmesi hem de ayrıcalık-bağımsızlıklar tanınmasının savunucusu kesilmiştir. Müşahit sıfatı, bazan (batı) bazan da (doğu),ya yatkın teşkillere tanınmıştır.

2. Bunların Birleşmiş Milletler çalışmalarına büyük katkıda buldukları söylenemez. Genellikle, Kurulda —yer— işgal etmekte, bazan yer işgali ile kalmayıp (Afrika-Asya Hukuk Danışma Komitesinde) olduğu üzere Genel Kurul gündemine kendileri ile ilgili madde koydurup renksiz ve müessir olmayan bir takım kararlar alınmasına sebep olmaktadırlar. Bazı Ulusal Kurtuluş Hareketleri ise Genel Kurulun daha fazla dikkatini çekip, özel kararlar ile imtiyazlı bir statüye sahip kılınmaktadır. Yine de baştan beri bir (nifak) konusu olma vasıflarını muhafaza ettikleri söylenebilir. Buna örnek, "Uluslararası Örgütler ile İlişkilerinde Devletlerin

⁸⁰ Avusturya, Bahama, Bangladeş, Bostwana, Kıbrıs, Danimarka, El Salvador, Ekuador, Finlandiya, Gabon, Ghana, Ürdün, Lao Halkçı Cumhuriyeti, Libya, Moritanya, Moritius, Nijer, Norveç, Kore, Saint-Lucia, İsveç, İsviçre, Tunus, Vietnam, Yugoslavya, Zaire.

⁸¹ Bk. A/C. 6/37/SR. 18, 19 ve 51.

Temsili Hakkında” 1975 Sözleşmesinin Afrika Birliği ile/veya Arap Lig’ince tanınan Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin müşahit statüsüne ilişkin kararlarıdır. Konu, sırf siyasal sebepler ile ve Amerika Birleşik Devletlerini güç durumunda bırakmak için Genel Kurul gündemine alınmakta ve Kurulu, son sekiz yıldır, fuzulî şekilde uğraştırmaktadır.

3. Türkiye, örgütlere müşahit statüsü tanınmasında **müsbet** oy vermektedir. İlgili bölümde işaret ettiğimiz üzere, 1974 Diplomatik Konferansta, takdire değer bir teşebbüste bulunarak, Protokol metnine sokulmak istenilen (Ulusal Kurtuluş Hareketlerini) sırf hükümetlerarası bölgesel teşkillerce tanınmış olanlar ile sınırlandırma teklifinde bulunmuş ancak formül metinde yerini almamıştır. Yine de, teklif, bu konudaki görüşümüzü kayıt ettirip vurguladığı için faydalı olmuştur.

Şimdiye kadar verilen oyları bir tarafa bırakarak, gerek 1975 Sözleşmesine gerekse her iki Protokol’e yakında katılma ihtimalimizin pek az olduğunu düşünür isek, önümüzdeki yıllarda tutum ve oylarımızı ona göre tesbit etmenin doğru olacağını sanıyoruz.

4. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının siyasal yönü insanî hukukun geliştirilmesi çabalarında bir daha vurgulanmıştır. Siyasal, askerî çatışmalar doğuracak durumlardan kaçınılması, “insanî” veçhete öncelik verilmesi yeni etüdlere girişmeden ve yeni hükümler getirilmeden mevcut vesikaların samimiyetle tatbik edilmesi taraftarı olanların görüşleri doğru çıkmıştır.

Siyasal görüşe ağırlık verilmiş, insanî hukukun gelişmesi Afrika’da bir iki Ulusal Kurtuluş Hareketi ve bugün (PLO) ile sınırlandırılmıştır.

Bu (Hareket)’lerin davalarının meşruiyeti ve haklılığı konusunda ne düşünülürse düşünülün neticede bir **lex specialis** yaratılmıştır .

5. Karar ve kaideler bunlara münhasırdır demek ileride benzer teşkillere aynı statülerin verilmeyeceği, aynı imkânların sağlanmayacağı anlamına gelmiyecektir. Bu imkânların sağlanacağı yer olduğu içindir ki Birleşmiş Milletler “Tehlikeli bir Yerdir”.

6. Kanaatimizce, Birleşmiş Milletler, 51 üye Devletten kurulduğu 1945 yılı ve 1945-1960 dönemi kısmen istisna edilirse, son yirmibeş yıldır, memleketimiz bakımından “tehlikeli bir yer”* olma vasfını gittikçe kazanmaktadır.

* Amerika Birleşik Devletleri’nin, 1975 ve 1976 yıllarında, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı nezdinde Daimî Temsilciliğini yaptıktan sonra, bu görevin prestijini iyi kullanarak kendini Amerikan Senatosuna seçtirme yolunu bulan Daniel Patrick Moynihan, tecrübelerine dayanarak 1978’de ilginç bir kitap yazmıştı. Kitabın ismi: “A Dangerous Place” (Tehlikeli Bir Yer) idi Kastedilen tabii Birleşmiş Milletler olmak üzere.

Türkiye, takibçisi olmayan, Birleşmiş Milletlerde iki gruba mensup olmakla beraber, ikisinin de şüpheli bakışlarını üzerinden atamayan, yine de uzun ve şerefli bir tarihin varisi olarak birçok üye Devletin zihninde ve gözünde hürmet ile karışık merak uyandıran bir Devlettir.

Demek oluyor ki 159 üyesi olan bir toplulukda, Türkiye'nin bu (sui generis) durumu, öne sürülen, görüşülen ve karara varılan konularda çok dikkatli ve titiz davranmasını, ileride çıkabilecek güçlükleri daima göz önünde tutarak durumunu ona göre ayarlamasını ve herhalde konuların akışının ne olduğunu ve bu akışın bir gün kendisini sürükleyip sürüklemeyeceğini pek derin incelemesini gerektirmektedir. Şunu da ekliyelim: Son yıllarda tahmin edilen sözde kudreti bile büyük yaralar almış Birleşmiş Milletler Teşkilâtını yine de bir kenara itmeğe imkân yoktur. Bu Teşkilâtın Sekreteryasını da verilen emirleri yerine getirmeğe mecbur bir bürokrasi addetmek de hatalı olur. Bu realite içinde yaşandığına göre onun icaplarını yerine getirmekte fayda vardır.